

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Afrikas värld i skolan

-en litteraturstudie om Afrikabilden i skolans geografiböcker

Stina Björkman

Människan i världen LAU350

Handledare: Arne Nyberg

Examinator: Curt Nyberg

Rapportnummer: VT06-3050-02

Innehållsförteckning.....	1
1. Inledning	3
2. Syfte	4
3. Problemformulering och frågeställningar.....	5
3.1 Problemformulering.....	5
3.2 Frågeställningar	5
4. Bakgrund 2.....	6
4.1 Vad är geografi?	6
4.1.1 Begrepp inom geografin.....	6
4.2 Vad är Afrika?	7
4.3 Läromedel.....	7
4.4 Begrepp.....	8
4.4.1 I-land	8
4.4.2 U-land	8
4.4.3 Biståndsland	8
4.4.4 Fördom	8
4.4.5 Stereotyper.....	9
4.4.6 Etnocentrism.....	9
4.4.7 Rasism	9
4.5 Demografiska transionen	9
4.6 Hållbar utveckling.....	10
5. Tidigare forskning	11
5.1 Lena Olsson.....	11
5.2 Mai Palmberg	11
5.3 Gösta Wennberg.....	12
6. Metod	13
6.1 Material.....	13
6.1.1 Urval.....	13
6.1.2 Varför är det viktigt att diskutera innehållet i geografiböckerna?..	13

6.2 Problemformulering	13
6.3 Skapandet av syfte	13
6.4 Hur ska frågorna besvaras?	14
6.5 Val av undersökningsområde	14
6.5.1 Glerups Sofi, geografi	14
6.5.2 Glerups Punkt SO geografi del 1	15
6.5.3 Glerups Punkt SO geografi del 2	15
6.5.4 Glerups Punkt SO geografi del 3	15
6.5.5 Glerups Kompakt geografi	15
7. Resultat	16
7.1 Kvantitativt resultat	16
7.2 Kvalitativ analys	17
7.2.1 Sofi Geografi	17
7.2.2 Kompakt geografi	18
7.2.3 Punkt SO geografi del 1	20
7.2.4 Punkt SO geografi del 2	21
7.2.5 Punkt So geografi del 3	21
8. Diskussion och slutsats	23
8.1 Hur mycket plats får Afrika i geografiböckerna?	23
8.2 Vem är kapabel att avgöra den rättvisa bilden av Afrika?	23
8.3 Bidrar böckerna till en ökad främlingsfientlighet?	24
9. Slutord	25
9.1 En bild säger mer än tusen ord	25
10. Källor	26

1. Inledning

Då jag sökte till min första geografikurs på universitet hade jag en uppfattning om att geografi bestod av kunskapen om länder. Jag älskade kartor och andra kulturer men hade inte läst geografi som ämne på gymnasiet utan min förförståelse om geografi som skolämne kom uteslutande från erfarenheter från det högstadiet.

Efter en kort tid på kursen insåg jag att geografi innefattade så mycket mer än det jag först trott och att det dessutom kunde delas in i olika kategorier; geografi, naturgeografi, kulturgeografi, samhällsgeografi etc. Då jag senare beslöt mig för att bli lärare uppstod frågor kring detta stora ämne. Geografiämnet får tillsammans med de övriga samhällsämnen enbart 840 timmar, så hur skulle eleverna kunna få ta del av allt det som geografien innehåller på denna korta tid?

Debatten kring skolämnet geografi har pågått med skiftande intensitet under en längre period. Jag kan förstå att debatten har funnits, eftersom det måste vara mycket svårt för en lärare att hinna ge eleverna kunskap om geografins innebörd. Insikten av detta problem har gjort att jag vill undersöka det som är viktigt för mig och det är kunskapen och Afrika.

Efter att ha tagit del av flertalet skolböcker i ämnet Geografi, har jag märkt att Afrikas del i böckerna hamnar lite i skymundan. Jag har även sett att de på olika sätt skildrar den kontinent som utgör en femtedel av vår värld. Jag vill titta i ett antal geografiböcker för grundskolans senare del för att se vilken bild de ger av Afrika. Jag kommer att titta på fem böcker inom ämnet geografi för att se hur de framställer och beskriver Afrika.

2. Syfte

Syftet är att undersöka hur Afrika som kontinent framställs i svenska geografiböcker för grundskolans senare del. Hur mycket plats får det i läroböckerna och hur skildras det? Syftet är även att se om skolböckerna bidrar till en ökad främlingsfientlighet.

3. Problemformulering och frågeställningar

3.1 Problemformulering

Sverige går mot ett allt mer mångkulturellt samhälle. Många har rötter i kulturer med seder och synsätt som inte stämmer överens med våra egna. Hur ser vi på andra kulturers referensramar? Hur bygger vi upp den omvärldsbild vi har?

Skolan har en viktig del i vilken kunskap vi får, och med kunskap skapas vår förståelse och vår omvärldsbild (Thurén 2002). Läroböckerna är en stor del av den kunskapsbas eleverna använder sig av. Läroböckernas sätt att se på andra kulturer och länder spelar således stor roll för vad eleverna bär med sig när de lämnar skolan och får på så vis stor betydelse i förandet av vårt sätt att se på världen.

Frågan som jag ska försöka besvara i detta arbete är om eleverna får en rättvis bild av världen? Den är viktig för att de ska kunna göra en rättvis bedömning, när de möter andra kulturer i vardagen.

Undersökningen ska göras genom en studie om Afrika i tre serier geografiböcker från Gleerups förlag.

3.2 Frågeställningar

1. Hur mycket utrymme får Afrika i de utvalda geografiböckerna?
2. Bidrar böckerna till en ökad främlingsfientlighet
3. Framställs Afrika på rättvist sätt i dessa böcker?

4. Bakgrund

4.1 Vad är geografi?

Geografi kommer från det grekiska *geographi* 'a och betyder ungefär jordbeskrivning. Inom geografin tar man reda på hur jorden ser ut, hur hav, land, sjöar, berg är uppbyggda men även städer byar, vägar och broar. Ämnet innefattar dock inte bara "hur"-frågor utan också "varför"-frågor. Varför bor vi på vissa ställen och inte andra? Varför snöar det på vintern, men inte på sommaren? Varför får vulkaner utbrott och varför väljer ändå människan att bosätta sig där? Eller varför är vissa människor rika och andra fattiga?

Skolungdomar kan få kunskap både om sin närgeografi såsom kultur, byar, samhällen, städer eller om det globala. I närgeografin kan frågor som: "Varför ligger min skola där den ligger eller hur och när bildades det högsta berget i vår kommun?" tas upp. Både kulturella, politiska, geologiska och estetiska faktorer bearbetas. Frågor på en global nivå behandlas på liknande sätt. Geografin är ett av få ämnen att länka samman samhällsvetenskap och naturvetenskap.

4.1.1 Begrepp inom geografin

Det första är Geografi, vad är geografi? I Nationalencyklopedins Internettjänst får man följande förklaring:

- vetenskapen om natur- och kulturlandskapets bildning, framväxt och förändringar och om samspelet mellan naturgivna och kulturbetingade förhållanden samt om rumsliga samband o.d.: kulturgeografi; namngeografi; naturgeografi; politisk (NE 2006)

Geografin blev accepterat som ämne i mitten av 1800-talet.

Naturgeografi

Naturgeografin beskriver fysiska företeelser, variation och samband av natur- och kulturlandskapets bildning och analyserar även de processer som ändrar dessa företeelser.

Alltså naturgeografin studeras jordens miljöer och förutsättningar. Man får ta del av jordens krafter och dess processer. Man får exempelvis ta del av hur istiden påverkat vårt landskap eller hur vulkaner bildas.

Kulturgeografi

I kulturgeografin förklaras och beskrivs variationer i människans nyttjande av jorden. Kulturgeografin förklarar även sambanden och beroendena mellan mänsklig verksamhet runt jordklotet samt analyserar dessa samband och beroenden. Man kan säga att kulturgeografin analyserar människans påverkan på världen, t.ex. varför städer ser ut om de gör eller var man ska bygga ett köpcenter för att det ska gå med vinst (Östman 1985).

4.2 Vad är Afrika?

Alla har vi olika sätt att se på saker och ting, så är det även när det gäller Afrika. Det finns fakta om Afrika som de flesta har samma uppfattning om. Det kan gälla: Afrikas geografiska position, hur många städer det finns eller vilka klimatzoner som finns representerade.

Visst kan det skilja en del, men till stor del stämmer det med verkligheten. Afrika ligger söder om Europa och det är världens näst största kontinent etc. Det här är fakta som lätt går att kontrollera och antingen bevisas eller mot bevisas. Så är det inte alltid med tolkningar av kulturer, människor eller platser. Alla har vi vår egen bild på hur Afrika egentligen är.

Trots att människor har sin egen bild av Afrika finns det generellt två föreställningar som har avspeglats i den svenska befolkningens uppfattningar. Det ena är bilden av det vilda Afrika, där sexualitet, rytm, hyddor, vilda djur och kvinnor med vatten på huvudet är kännetecknen. Den andra är bilden av misär som kännetecknas av krig, barnsoldater, korruption, svältkatastrofer och skuldbörda. Samtal utanför de här stereotypa föreställningarna blir oftast tysta. Diskussionen om Afrika blir därmed nästintill alltid densamma (Schmauch 2006)

4.3 Läromedel

Läroböcker är något som oftast skrivs av praktiserade lärare. Det är mycket sällan läroböckerna tillför ny forskning utan är en sammanställning av tidigare kunskap. Läromedelsnämnden och statens institut för läromedel var fram till 1991 det institut som såg till att läroböckerna blev objektivitetsgranskade. I samband med att skolorna blev kommunala beslutade dock Riksdagen att böckerna inte längre behövde genomgå objektivitetsgranskning. Det är nu upp till förlagen själva att se till att uppgradera sig och se till att kursplaner och läroplaner följs. Detta kan tyckas aningen oroväckande då de som ska gå med ekonomisk vinst genom försäljning också ska stå för sin egen granskning. I och med detta har några förlag sponsrats av olika företag och organisationer. Kan de böcker som sponsras anses som pålitliga? I kontakt med en förläggare på Gleerups förlag har jag blivit försäkrad om att de inte använder sig av sponsrade böcker utan är ekonomisk oberoende i detta avseende.

Det som undervisas och materialet som används i skolan styrs av Läroplanen. I den senaste läroplanen, Lpo 94, anges skolans riktlinjer för alla Sveriges skolor, dess värdegrund samt grundläggande mål. Läroplanen är fastställd av riksdagen och kan ses som en lag som skolorna måste förhålla sig till (Norlin 2005). De enskilda skolorna kan utöver detta ha egna riktlinjer och visioner som just den skolan har valt att arbeta efter.

Utöver läroplanen, som alla skolor i Sverige måste följa, finns kursplaner. Kursplaner beskriver ämnena var för sig och ger anvisningar om vad ska ingå i undervisningen. I kursplanen finns även de uppnående målen och strävandemålen formulerade så att både lärare och elever kan se vad som krävs för att klara en kurs. De svenska kursplanerna behöver inte följas av de fristående skolorna i landet, men många av de skolorna väljer ändå att göra det, eftersom det höjer attraktionskraften.

4.4 Begrepp

Det finns en del begrepp som jag tycker är viktiga att man får förklaringar till inför den här studien.

4.4.1 I-land

I-land och U-land är även begrepp som är värda att nämna. I-land är en förkortning på industriland, vilket är en benämning på de högindustrialiserade länderna med hög ekonomisk livsstandard. Motsatsen till detta benämns oftast U-land. U-länder, som förklaras senare, är de länder som är efter oss i utvecklingen och på väg mot det som ses som industriland.

I-land benämns även som ”första världen”. Med det syftar man på en symbolisk steg, där första världen ligger högst på stegen följt av andra världen sedan tredje världen eller U-länderna och längst ner fjärde världen, som innefattas av primitiva och traditionella stammar, som inte haft någon vidare kontakt med omvärlden och dess utveckling. I många fall anses det här vara en utvecklingsfas som alla länder går igenom (Palmberg 2000).

4.4.2 U-land

U-land står för underutvecklat land eller utvecklingsland beroende på om man vill ha en positiv eller negativ vinkling på det hela.

Alltsedan 1940-talet har U-land används om en homogen grupp stater i Afrika, Asien och Latinamerika. Dessa stater har varit i fokus gällande hjälpinsatser för att skynda på utvecklingen och därmed minska klyftan mellan världens länder (NE 2006).

4.4.3 Biståndsland

Biståndsland är oftast länder som västvärlden anser vara underutvecklade och i behov av hjälpinsatser. Bistånd kan komma från någon grupp, organisation eller enskilda personer. I vissa fall använder sig västvärlden av bistånd eller avsaknaden av bistånd för att få vissa krav genomförda (NE 2006).

4.4.4 Fördom

Ett annat begrepp som oftast kommer upp i den svenska debatten är fördom. Med fördomar syftar man på en negativ attityd mot människor eller mot grupper av människor, som bygger på något som är lätt identifierbart hos dem utan att man ser till annan information som finns eller inte finns tillgänglig. Nästan alltid bygger fördomar på antipatier och felaktiga antagande och generaliseringar, som till stor del inte har någon verklighetsförankring. Generaliseringarna är oftast så djupt rotade att motargument oftast har svårt att få fäste (NE 2006, Palmberg 2000).

4.4.5 Stereotyper

Då man möter någon för första gånger kommer tidigare erfarenheter och upplevelser ligga till grund hur man uppfattar att den personen är. Sin förförståelse har man hämtat från hemmet, skolan eller det vanliga livet, där värderingar och synsätt spelar stor roll. Stereotypbilder kan skapas om människor eller om kulturer man egentligen inte har någon kunskap om.

För mig är exempelvis en stereotypisk ”finne” en kraftig blek skogshuggare, där bastun alltid står på och vodkan alltid finns lagom till hands. Stereotyper hos människor kan komma av mängder av olika anledningar som resor, samtal, möten, tidningsartiklar eller böcker. Självt fick jag min bild av den typiska finländaren genom musikprogrammet MTV, där ”the Jukka Brothers” var frontfigurer i början av det nya årtusendet. Jag har aldrig varit i Finland, men jag tror jag vet hur finnarna lever.

4.4.6 Etnocentrism

Bilden av tredje världen i våra skolböcker har formats och formas fortfarande av en etnocentrisk utgångspunkt, som är grundad på västerländska värderingar, där den västerländska kulturen premieras och det är i relation till den västerländska kulturen och förhållanden som man bedömer avvikelser. Det som beskrivs som en europeisk del av kulturen är odelat något positivt. Europa står för välfärden i världen; den mest utvecklade och högst värderade världsdelen i jämförelse med de mindre utvecklade och lägre i rang.

Afrika beskrivs i många fall som en region med låg civilisation, outvecklat och låg eller ingen standard är begrepp och uttryck som beskriver och karaktäriserar regionen. ”Helhetsbilden saknas och därmed också möjligheten till identifikation för människor som tillhör denna kultur” Den historiska bilden av blomstrande högkultursdagar ger en förstärkande bild av att dagens situation är bara primitiv, fattig och förfallen (Olsson, L 1986 s. 234)

4.4.7 Rasism

Rasism grundar sig på att människan är indelade i olika raser. Inom rasismen finns det en uppfattning om att det är möjligt att dela in människor efter fenotypiska skillnader. Med rasismen menas att det finns ett samband mellan fenotypiska skillnaderna och nedärvda intellektuella och mentala anlag, sätt att vara, sinnelag och moralisk karaktär. Dessa drag är gemensamma för alla medlemmar inom nämnd ras. Tanken med rasindelning gör det möjligt att dela in hierarkiskt efter vilket arv man har, alltså vilken ras man tillhör. De som har bättre nedärvda anlag har alltså rätt att dominera, regera och förintä medlemmar från andra mindre värda raser (NE 2006).

4.5 Demografiska transionen

Den demografiska transionen visar att den ekonomiska och samhälliga utvecklingen påverkar befolkningsutvecklingen. Den demografiska transitionen bygger på att alla samhällen eller regioner går igenom fyra faser. I den första fasen är födelsetalen och dödsetalen höga. Detta är typiska jordbrukssamhällen, där man har lite eller ingen kunskap om hygien och sjukdomar.

I den andra fasen sjunker dödstalen medan födelsetalen fortfarande är mycket höga. Den här fasen beskrivs ofta med att jordbruket utvecklas, att sjukvården förbättrats och epidemier kan förhindras eller bekämpas. Det är i den här fasen Bo Andersson och många med honom anser att Afrika befinner sig i och kan, i vissa fall, även ses som en beteckning för U-land.

I den tredje fasen får industrialiseringen fart. Länderna urbaniseras i och att människorna flyttar in till städerna. Den ekonomiska situationen gör att människorna inte längre behöver skaffa sig så många barn vilket leder till att födelsetalen minskar. Hygienen förbättras även ytterligare vilket bidrar till minskad dödlighet.

I den fjärde och sista fasen är landet både urbaniserat och industrialiserat. De flesta människor är sysselsatta i industrin eller servicesektorn. Allt färre barn föds och färre människor dör. Till följd blir befolkningstillväxten mycket liten (lts.cfl.se 2006).

4.6 Hållbar utveckling

Oftast används begreppet u-länder då man talar om Afrika. Det bygger på en tro att den så kallade västvärlden är utvecklad medan u-länderna är mindre eller till och med underutvecklade. De i väst har kunskap, industrier, och energi.

Något som det diskuteras mycket just nu är en hållbar utveckling. En hållbar utveckling står högst på mångas agenda. Klarar vi inte av att behålla vår värld går den möjligtvis under.

Bruntlandskommissionen definierar en hållbar utveckling så här:

// En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.” Bruntlandskommisionen //

Jag frågar mig då, om det nu är så att vi eftersträvar en hållbar utveckling, hur kan då industriländerna ses som normen? De som ligger längst från en hållbar utveckling är enligt min åsikt industriländerna, eller som jag väljer att kalla dem överutvecklade länderna. Borde inte normen och det man eftersträvar både teoretiskt och i praktiken, på den politiska nivån så väl hos den vanliga människan, vara att sträva efter att få en drägligt och uppfyllande liv?

I Agenda 21-dokumentet från 1992 beskrivs att hållbar utveckling har tre ömsesidigt beroende dimensioner.

- ekologisk hållbarhet
- social hållbarhet
- ekonomisk hållbarhet

Bth.se (21/04/06)

5. Tidigare forskning

5.1.1 Lena Olsson

Lena Olsson har i sin bok *Kulturkunskap i förändring. Kultursynen i svenska geografiböcker 1870- 1985*, studerat hur vår och andras kulturer förmedlas i geografiböcker. Hon har studerat böcker från 1870 till 1985 och upptäckt en viss förändring. Hon menar i sin studie att synen på andra kulturer i geografiböcker har över tiden präglats av ett hierarkitänkande, där de vita står högst och de svarta lägst. Östasiaterna placeras under de vita men över de svarta. Detta har präglat geografiböckerna genom historien, även då status på grund av ras inte längre syntes i läroböckerna. Sedan 1950-talet märks fortfarande ett hierarkitänkande i andra avseenden. En regel hon visar på är att ju mer europeisk desto bättre. Det kan gälla levnadsvillkor, skriftspråk eller religion.

Allra högst står den svenska religionen, alltså den lutherska kristendomen. Hon bygger sin studie på en kvalitativ metod där hon ser på motsatspar och försöker hitta normerande kännetecken. Hon menar, liksom flertalet andra forskare, att läroböcker bygger på en etnocentrisk grund, där den västerländska i ett högindustrialiserat samhället, med västerländsk civilisation, hög teknisk utveckling, kristen tro och ett konstitutionellt styrelseskick, är det normativa och det som vi i väst anser att de i U-länder eftersträvar.

5.1.2 Mai Palmberg

Mai Palmberg har skrivit två böcker om Afrikas bild i skolböcker. Hon gjorde sin första studie om Afrikas bild i skolböcker 1987. Det Sida-finansierade projektet, som var ett sommarbete med "Framtid för Afrika", resulterade i boken *Afrika i skolböckerna – Gamla fördomar och nya*. Hon undersökte dels den allmänna Afrikabilden samt en fallstudie på Sydafrika.

Palmberg granskade 1987 gamla och nya fördomar om Afrika i högstadiets läroböcker i historia, geografi, religionskunskap samt engelska. Hon upptäckte att gamla fördomar till viss del försvunnit medan andra ombildas, men fortfarande fanns de kvar i någon form.

Ett exempel på detta är den koloniala utvecklingssynen, vars grundsyn är att utvecklingen är unilineär, det vill säga att alla utvecklingsstadier går från ett lägre till ett högre. Här finns även en stark framtidstro, att alla förändringar är bättre förändringar.

Den koloniala ideologin är en normativ syn, där de som har en lägre utvecklingssyn är lägre medan de som har en högre är bättre. Det västerländska samhället är det som är högst utvecklat och är en modell för andra att följa, alltså en etnocentrisk syn. Palmberg säger sig se en tendens till den koloniala ideologin, även om sättet den framställdes på förstås hade ändrats från tidigare generationer. Ingen skrev längre rakt ut i skolböckerna att västvärlden på något sätt skulle vara bättre än någon annan region. Hon tycktes kunna se sex gamla fördomar i sin studie:

1. Biologisk rasism,
2. Synen på afrikaner som stridslysnas vildar
3. Beskrivning av Afrika som att de inte hade en egen historia
4. Europa som utvecklare

5. Afrika som huvudsak exsotisk
6. En beskrivning som bygger på att Afrika står långt ner på en tänkt utvecklingsstege. (Palberg 2000 s.13)

Palmberg fann även i sin studie ett antal nya fördomar. En av dem var att bistånd ses som lösningen och frälsningen för Afrika. Hon fann en bild av en kontinent i behov av hjälp som präglats av misär av att vi i väst skulle tycka synd om Afrika och visa medlidande; att Afrika framställdes på ett sådant sätt att det till stor del gav läsaren skuld-känslor snarare än att känslan av solidaritet. Hon visade även på det U-lands-begreppet. Många Skolböcker visade att européerna bar skulden till Afrikas underutveckling och skulle på så vis också vara lösningen på problemet.

I Palbergs andra studie *Afrika för partnerskap – Afrika i de svenska skolböckerna(2000)* undersökte hon ett större antal skolböcker än i sina tidigare studier. I den senare studien undersökte hon inte bara läroböcker utan även fördjupningsböcker och arbetsböcker. I *Afrika för partnerskap* försökte Palmberg ta reda på vilken bild Afrika har i skolböckerna. Studien visade att Afrika ofta beskrivs som en problemkontinent och att det står för det som är traditionellt och ursprungligt, medan västvärlden står för det som är modernt och utvecklat.

5.1.3 Gösta Wennberg

Gösta Wennberg var en av de första att diskutera vad eleverna lär sig av skolans geografiundervisning. I sin avhandling *Geografi och skolgeografi, ett ämnes förändring* går han igenom geografins förändring i skolan. Han diskuterar lärarens roll i geografi-ämnet och menar att det är pedagogens grundsyn på geografi som står till grund för vad eleverna får ta del av. Läraren tolkar läroplaner, kursplaner och läroböcker och är på så vis ett filter mellan eleverna och skolan.

Wennberg använde sig av intervjuer för att få en uppfattning om vad lärarna hade för bild av ämnet. Han kom fram till att de flesta pedagoger inte använde läroplanen som hjälp vid planering av lektionerna. Detta gällde både de med geografisk utbildning såsom de utan behörighet i ämnet geografi, men som ändå undervisade i det. De flesta använde läroböckerna som grund i utformandet av sina lektioner. Lärarna fick även svara på vilka delar i geografin som är viktigast. Högst upp på listan kom kartkunskap, följd av naturgeografi och sedan systematisk geografi.

6. Metod

6.1 Material

6.1.1 Urval

Då det finns en stor mängd geografiböcker för grundskolans senare del var jag tvungen att göra ett urval. Den första tanken var att använda mig av en bok från varje förlag, men jag insåg efter första undersökningen att Sofis geografibok nu bytt utgivare och nu tillhörde Gleerups förlag. En intressant tanke väcktes då av att enbart studera Gleerups böcker i geografi. Dels för att det vore intressant att studera ett förlags litteratur och dels för att det är just Gleerups geografiböcker min VFU skola använder sig av.

Gleerups förlag har tre geografiböcker för grundskolans senare del. Aldrig tidigare, enligt min kännedom, har enbart ett förlags böcker undersökts i en uppsats. Böckerna har skrivits av olika författare med olika bakgrund och antagligen olika grundsyn på vad geografi är. Jag vill med urvalet se om det finns skillnader inom förlag och om författarna är formade på något sätt av förlaget.

6.1.2 Varför är det viktigt att diskutera innehållet i geografiböckerna?

Innehållet i våra skolböcker ifrågasätts sällan och oftast är det som sägs i dem och i skolan för många den enda sanningen. Skolböcker undgår oftast en annars självklar kritisk granskning även då skolböcker i många fall ses som en rätt och säker källa. (Palmgren 1987)

Många läroböcker har oftast även en oerhörd stor läsekrets, i alla fall de böcker som kommer från de stora förlagen. Skolans och därmed skolböckernas inverkan på samhället och den syn på världen är en viktig faktor, som spelar in på varför man ska diskutera innehållet. Är det så att våra läroböcker fortfarande i dag i vårt mångkulturella samhälle framhäver en obefintlig helhetssyn och en minskad vy, alltså en vy som snarare visar utvalda delar än helheten?

6.2 Problemformulering

I ett självständigt arbete är det viktigt att i ett tidigt skede komma fram till en problemformulering, detta för att en av grunderna till den självständiga uppsatsen är att undersöka var som är ett problem. I den här uppsatsen har en problemformulering inte nödvändigtvis finns ett korrekt svar utan olika tolkningar och analyser som kan diskuteras.

6.3 Skapandet av syfte

I syftet svarar man på varför man vill ha svar på frågorna i problemformuleringen. Man försöker också svara på till vad man ska använda svaret till och varför det är viktigt.

6.4 Hur ska frågorna besvaras?

För att kunna få svar på mina frågeställningar har jag valt att göra en litteratustudie av läromedel eftersom det är en stor del av skolungdomarnas kunskapsbas. Att jag valt just geografiböcker beror på att mitt huvudämne under utbildning har varit geografi och att det är det ämne jag förmodligen kommer att undervisa i.

Afrikabilden i läroböcker har granskats i tidigare studier på olika sätt. I de flesta fall har en kvalitativ studie utförts, men Palmgren menar även att en kvantitativ undersökning endast gemensamt med en kvalitativ kan ge en rättvis bild. Jag har valt att både göra en kvantitativ undersökning där omfång, sidantal, antal teman, antal bilder och andra omnämmanden räknas, detta för att se stor del av böckerna som Afrika tar upp och för att få en uppfattning om hur mycket material den kvalitativa undersökningen har utgått från.

Efter den kvantitativa undersökningen har en kvalitativ analys gjorts. Jag har granskat vad texterna säger och tolkat dem för att skapa en uppfattning om vad de egentligen förmedlar.

I den kvalitativa analysen har jag valt att göra en dokumentanalys, där den text, som jag anser vara relevant, analyseras. Jag har tittat efter ord som antingen är negativt eller positivt laddade. Neutrala ord anser jag vara mindre intressanta i bildandet av uppfattningen av hur böckerna framställer Afrika. Dokumentanalys är kvalitativ eftersom texten granskas och analyseras utan att någonting mäts eller räknas (Jonsson 2005). Jag försöker i texten finna spår av eller avsaknaden av spår av en missvisande afrikansk bild.

6.5 Val av undersökningsområde

Uppsatsen undersöker tre serier geografiböcker på Gleerups förlag. Kompakt, Punkt So och Sofi. Böckerna har lite olika bas och utgångspunkt i sitt sätt att se på geografi. Här följer en kort beskrivning av varje bok.

6.5.1 Gleerups Sofi, geografi

Sofi, Geografi (Sven Olof Barrefors 2000) Boken har 239 sidor och är indelad i sex delar: jorden och kartan, vatten, klimat och vegetation, Norden, Europa och övriga världen. Bokserien tillhörde fram till för några år sedan Eklunds förlag men tillhör numera Gleerups förlag.

Min uppfattning av boken är att den har en naturgeografisk bas. Det är i natur, geologiska förhållanden och processer boken har sin tyngd. Fakta är oftast ren från tolkningar och värderingar då det gäller den naturgeografiska delen.

Mycket av Barrefors bok har sin grund i naturgeografien, men jag har ändå valt att lägga vikt på det han skriver i det som har en kulturgeografisk vinkling. Detta beror på av att jag anser att naturgeografien är något som sträcker sig över människans egna tolkningar. Lite har människans inställning att göra med om det regnar eller inte eller hur många berg det finns på ett visst ställe. Dock har de naturgeografiska inslagen i böckerna medräknats i den kvantitativa undersökningen.

6.5.2 Gleerups Punk SO geografi del 1

Punkt SO har tre geografiböcker i sin serie. Första delen är skriven av två författare, Bo Andersson och Göran Andersson. Bo Andersson har sedan själv skrivit del två och del tre. Göran Andersson har även skrivit Gleerups geografibok för kompaktserien.

Den första delen är indelad i fem huvudteman. *Kartan - geografens bästa hjälpmedel, New York - världens stad, städer, väder och klimat – vatten och vegetation och världens delar*. Alla huvudteman består av vissa teoretiska kapital och en eller flera metoddelar. Inom temat *världens delar* finns ett kapitel om Afrika på fyra sidor.

6.5.3 Gleerups Punkt SO geografi del 2

Andra delen i *Punkt SO*-serien är skriven enbart av Bo Andersson. Boken är som del ett indelad i fem huvudteman: *kartor jorden runt, regioner – exempel från olika delar av världen, infrastruktur – får samhället att fungera, natur och klimat – i Sverige, Norden och övriga Europa och näringsliv – i Sverige Norden och övriga Europa*. Även dessa teman är indelade i en teoretisk del och en metoddel.

6.5.4 Gleerups Punkt SO geografi del 3

Tredje och sista delen av *Punkt SO*-geografi är även den skriven enbart av Bo Andersson och består av 167 sidor. Tredje boken är som de tidigare indelad i fem huvudteman; *Geografi- att studera helheten, planeten jorden, naturresurser och miljö, världens befolkning* och slutligen *rika och fattiga länder*.

6.5.5 Gleerups Kompakt geografi

Författare: Göran Andersson 240s

Anderssons geografibok i kompaktserien är till skillnad från de andra uppdelad 18 avsnitt och ett register. De olika kapitlen är, *att förstå geografi, kartor, jorden – en planet i ständig förändring, jordens natur och klimat, den blå planeten, befolkning samt regional geografiska avsnitt om Norden, Europa, Ryssland, Amerika, Afrika, Asien, Australien*.

7. Resultat

Resultatet kommer att framföras dels som en kvantitativ resultatdel och en kvalitativ analys. I den kvantitativa delen kommer resultatet förmedlas i siffror och tabell för att få en överblick av hur mycket Afrika framställs i de olika böckerna. I den kvalitativa resultatdelen kommer tolkningen av de ord, texter och bilder i böckerna som jag studerat.

7.1 Kvantitativt resultat

I undersökningen har jag räknat olika inslag av Afrika i böckerna. De saker jag räknat är: antal omnämmanden i text, antal bilder, personer som omnäms med namn, kartor, del av kartor och antal teman. Med teman menas i det här sammanhanget text som antingen har en överskrift kopplad till Afrika eller handlar om Afrika på minst en halv sida.

Här ges en sammanfattning av de olika böckerna av hur stor del de Afrika har fått i böckerna. *Punkt SO* del tre använder sig mycket av uttryck som 'fattiga länder' och 'utvecklingsland', men använder i många fall inte Afrika som referens. Detta gör att den boken inte får så höga siffror om det som egentligen handlar om världsdelen Afrika.

	Kompakt	Sofi	Punkt SO 1	Punkt SO 2	Punkt SO 3
Bilder	10	5	6	2	6
Omnämmanden	56	25	17	7	30
Kartor	6	1	1	0	2
Teman	20	13	6	2	7
Del av karta	0	1	0	3	2
Personer	0	0	0	1	0
Flaggor	0	0	0	2	0
Sa: (ej tema)	72	32	24	15	40
Sidor	240	239	170	168	165

Tabell 1: visar mängd nämnande om Afrika som finns med i Gleerups geografiböcker

Undersökningen visar att Afrika har fått störst plats i *Kompakts geografibok*. I genomsnitt nämns Afrika av något slag på c:a var tredje sida (3.33). Sofis geografibok däremot nämner Afrika på något sätt ungefär hälften så mycket som *Kompakts bok*. På c:a var sjunde sida (7.46) kan man räkna med att läsa något om Afrika. *Punkt So* tre böcker ingår i samma serie, så mest rättvist vore nog att de böckerna räknas samman och att man därefter tar ut ett medeltal. Sammanräknat nämns Afrika på något sätt i genomsnitt på c:a var sjätte sida (6.36). Eftersom varje tema också har räknats som ett omnämmande räknas inte antalet teman med i summan. Givetvis kan man inte dra några större slutsatser av det här, utan det ska bara ligga som en grund för att läsaren ska få dels en uppfattning om hur mycket plats Afrika får och dels också se hur stor grundmaterial den kvalitativa undersökningen är utförd på.

7.2 *Kvalitativ analys*

7.2.1 Sofi Geografi

I kapitlet om Afrika kan man finna spår av ett försök till en förbättrad inställning till Afrika. Rivaliteten mellan grupper förklaras med att gränserna är dragna av européer som inte tog någon hänsyn till de tidigare gränserna på kontinenten. Ett exempel på detta är:

// Gränserna mellan de Afrikanska staterna är oftast dragna av de f.d kolonialmakterna. Dessa tog sällan hänsyn till Afrikanernas egna gränser och språk, utan människor som bundits samman av kultur och språk hamnade i olika länder. Det råder därför stridigheter både mellan länder och mellan rivaliserande folkgrupper i samma land. (Barrefors s.205 2000). //

Skulden till konflikter i Afrika läggs här på de f.d. kolonimakterna. Stycket gör att läsaren får en bild av att det finns en logisk förklaring till att människor strider. Kan stridigheter någonsin vara logiska? Denna framställning går emot föreställningen att afrikaner är naturligt vilda till sinnet, som tidigare i uppsatsen beskrevs, som en vanlig föreställning hos Sveriges befolkning.

Undersökningar som tidigare nämnts har visat att i tidiga geografiböcker var det afrikaner som bar skulden till att utvecklingen inte gick framåt i länderna och att det inte fanns tillräckligt med mat. De var helt enkelt inte intelligenta nog att förstå hur jorden skulle brukas. Detta var vanligt i skolböcker i slutet av 1800-talet.

Efterhand ändrades skuldfrågan till att läggas på européerna. De såg till att afrikanderna inte fick tillgång till det de var berättigade till (Palmgren 1987). Européerna var boven i dramat. Palmgrens senaste undersökning visade dock att skuldbördan återigen lagts på de afrikanska länderna, där makthavarna i länderna genom korruption och orättvisa förhållanden försätter landsmedlemmarna i fattigdom.

I Barrefors bok har man till viss del lagt skulden på européerna. Se tidigare citat, men Barrefors väljer även att lägga skulden på naturvetenskapliga faktorer. Han väljer vid ett tillfälle att lägga skulden på tsetseflugan. Han menar att anledningen till att människorna inte kan ha boskap i de regnrika områdena är att tsetseflugan sprider smitta av den afrikanska sömnsjuka från djur till människan. Ingen annan förklaring ges till att det inte finns mycket boskapskötsel där. Ett ytterligare tillfälle då Barrefors väljer att se till naturen är i citatet:

// Den inhemska produktionen kan inte alltid försörja den snabbt växande befolkningen, eftersom torka och missväxt ofta drabbar länderna. //

Än en gång finns ingen annan förklaring till att befolkningen inte får tillräckligt med mat än att naturen bestämmer över det.

Dålig eller obefintlig kommunikationen anses också ha bromsat den ekonomiska utvecklingen. Ett fungerande järnvägsnätverk finns bara i norra Afrika. Någon anledning till att det är så ges inte, däremot förklaras att vägnäten är obrukbara under regnperioder. Flygtrafiken är däremot relativt utbyggd och har allt större betydelse. Dessa fakta lägger återigen sin förklaring på vädrets och naturens makter. Den landliggande kommunikationen fungerar inte på grund av vädret. Att det kan ha andra förklaringar, till exempel pengar, kan av texten uppfattas som föga troligt eftersom flygtrafiken växer.

Om du planerar för ett år – så ris.
Planerar du för 10 år – plantera träd
Men planterar du för hundra år – undervisa folket. (S 210 Barrefors Geografi, Sofi 2000)

Under rubriken ständig vattenbrist ger Barrefors en kortfattade förklaring till varför det råder vattenbrist i Afrika. Han menar att Afrikas grundproblem är bristen på sötvatten.

7.2.2 Kompakt geografi

Kompakts sammanhängande avsnitt om Afrika omfattar 18 sidor. Afrika delas upp i två olika huvudkapitel: *Afrika söder om Sahara* och *Nordafrika och sydvästra Asien*. Andersson väljer här, i stället för att kategorisera efter kontinent, ett gemensamt kapitel med Nordafrika och sydvästra Asien. Anledningen till att han valt att klassificera in Nordafrika med sydvästra Asien tycks vara att de länderna har en delvis gemensam historia samt att de till stor del tillhör samma religion, islam. Han menar också att länderna har samma eller liknande klimat, det vill säga torrt och vattenfattigt, vilket har lett till att de lever på liknande sätt.

Redan i inledningen av kapitlet får man veta att Afrika söder om Sahara är världens fattigaste område. Anderson väljer att börja beskriva Afrikas ekonomiska situation. Han antyder även att regionen ligger efter i utvecklingen, något som han anser beror på de kulturella förhållandena.

// Eftersläpningen i utvecklingen beror på en mycket snabb befolkningstillväxt, en mycket stor, ineffektiv jordbrukssektor, nästan ingen industri och en låg urbaniseringsgrad, dvs. Förhållandevis många människor bor fortfarande på landsbygden. //

Här väljer Andersson människan som främsta anledning till att Afrikas situation är som den är. Han har en tydlig kulturgeografisk vinkling på sin inledande text. Han ger däremot, i detta skeende, ingen förklaring till varför det är en snabb befolkningstillväxt, ineffektiv jordbrukssektor eller avsaknaden av stora industrier.

I första stycket i kapitlet *Natur och klimat* ger Anderson en beskrivning av savannen. Man får vetskap om Afrikas stora hov- och rovdjur och en stor bild på zebror ger läsaren en ”klar” bild vad savann är. Det här är enligt Mai Palmgren en klassisk bild av Afrika i de tidigare skolböckerna i SO-ämnena. Hon visar, i sin tidiga studie, att många böcker visade en bild av Afrika som en plats för några av världens mest fantastiska djur. En savann där man enbart ser naturen och inte människan i den. Bilden av djurens savann är det man då förknippar med Afrika även då många av människorna i Afrika inte sett några av dessa vilddjur (Palmgren 1987). Djuren i Afrika är en bild som även ofta används av turistnäringen för att locka till sig turister till regionen.

Nästa stycke om södra Afrika har Andersson valt att kalla *Underutvecklad kontinent*. Han använder sig här av, enligt mig, ett förlegat uttryck i och med att han förpassar Afrika till att vara en underutvecklad region. Läsaren får en negativ bild av världsdelen. En bild som visar en regionen som ligger långt efter normen, alltså västvärlden. Han utvecklar detta ytterligare genom att tillägga att:

//...Afrika är den minst industrialiserade kontinenten...//

Endast detta uttalande skulle kunna ses som enbart ett konstaterande, men då Andersson upprepade gånger lägger betoning på Afrikas lägre utvecklingsnivå anser jag att det är ett tecken på etnocentrism, som även Palmgren har antytt visats starkt i tidigare studier. Det verkar som han använder sig av tranfiramtionscykeln eller befolkningsklockan som han valt att kalla den, för att få belägg för sitt tänkande. Han menar att nästan alla Afrikas länder befinner sig i fas två i befolkningsklockan. I och med detta väljer han att se samhället i sig som en stor del av Afrikas fattigdom. På sidan 84 i temat 'vägen ut ur krisen' kan man tyckas skymta att Andersson ser barnbegränsning som en utväg ur den afrikanska situationen. Detta trots att han dels, ett par sidor efter, informerar om Kinas barnbegränsning och all den kritik de fått av till exempel Västeuropa och dels för hans tidigare beskrivning av befolkningsklockan.

I befolkningsklockan eller den demografiska transitionen ges förklaringar till befolkning utvecklingen utefter den ekonomiska och samhälliga utvecklingen snarare än tvärt om. Att utvecklingen skulle gå framåt på grund av lägre barnafödelse är det, vad jag vet, ingen som påstår.

I temat 'primitivt jordbruk' ger Andersson en naturlig förklaring till att marken inte används till odling. Anledningen är enligt Andersson och andra med honom att jordarna är urlakade och näringsfattiga. Han nämner även vattenbrist som en orsak till de dåliga jordarna och därmed den dåliga avkastningen av dem. Som lösning på problemet ser han ett högenergijordbruk med handelsgödsel och maskiner. I och med detta visar Andersson att naturen inte är den största faktorn i krisen utan allt kan lösas om kontinenten vore mer utvecklad.

Att *Kompakts* geografibok har en till synes nedvärderande syn på Afrika kan ses i följande citat:

//...I många områden där befolkningstätheten inte är så stor är fortfarande svedjebruk vanligt.//

Ordet fortfarande bidrar här till ett antagande att Afrika är efter i utvecklingen. Texten gör att betoningen läggs på *fortfarande* vilket gör att man uppfattar svedjebruk som något negativt. Det kan i och för sig vara ett sätt att förklara att befolkningsökningen har gjort att gamla fungerande traditioner inte längre används. Vidare skriver Andersson att:

//...Kvinnorna drar det tyngsta lasset i Afrikanska småbrukssamhällen...//

Uttalandet får mig att undra om det alltid är så. Eller är det så att Andersson väljer att dra alla över en kam och att ge läsaren en stereotypisk bild av hur samhället i Afrika ser ut. Han ger inte läsaren en möjlighet att skaffa sig en nyanserad bild av Afrika.

Andersson menar, som tidigare nämnts, att Afrika befinner sig i skede två i befolkningsklockan. Detta innebär att de inte har en långt gången industrialisering. Andersson menar att detta delvis beror på den politik de europeiska kolonialmakterna använde. Här får delvis de gamla kolonialmakterna ta på sig ansvaret att Afrika inte uppnått en högre utvecklingsnivå.

Kompakt tar upp den dåliga infrastrukturen och avsaknaden av industrier och skyller även den på samhälliga förhållanden. Det är i stort sett bara ett konstaterande att järnvägsystemet borde byggas ut, eftersom det numera i stort sett är något som enbart finns kvar eftersom den koloniala tiden behövde den.

I studieexemplet om Sahelområdet tar Andersson upp, som han säger det, det största problemet ”vattenbristen”. Vattenbristen förklaras med en alltför hög avdunstning. Jorden brukas även för hårt och området riskerar att omvandlas till öken. Han tror sig dock ha en lösning på problemet. Plantering av träd som stoppar framfarten av ökenspridningen samt att jordbruket måste läggas om. Man kan av detta påståande ana en överlägsenhet, att problemen är lätta att lösa. I och med att Andersson inte tar upp några av svårigheterna med att plantera in skog och lägga om jordbruket kan jag som läsare få uppfattningen att afrikanerna inte vet och därmed inte kan lösa problemet med ökenspridningen. Medan Andersson som är från högutvecklade Sverige vet och kan utan svårigheter lösa det. Människorna från Sahel blir enligt mig beskrivna som mindre vetande och kunskapslösa.

I *kompakts geografibok* finns flertalet exempel på kategoriseringar. Man får till exempel veta att vita i Sydafrika lever i fina villaområden, medan svarta lever i slumområden med över femtio procent arbetslöshet där kriminalitet och våld hör till vardagen. Här får man som läsare veta hur svarta respektive vita lever i Sydafrika. Han ger oss än en gång stereotypiska bilder. Han buntar ihop alla vita i en grupp och alla svarta i en annan utan att än en gång ge läsaren en mer nyanserad bild av livet i Afrika.

Här borde skillnaderna mellan personerna i samma grupp vara lika stora som till exempel skillnaderna mellan en grupp i Sverige. Andersson säger i och för sig att vita har en levnadsstandard som går att jämföras med Västeuropa, vilket egentligen säger att de kan ha en stor olikhet i hur de lever, eftersom människor i Europa har en stor spridning på deras sätt att leva både kulturellt och i ekonomisk standard.

7.2.3 Punkt SO geografi del 1

I del 1 i *Punkt SO geografibok* finns endast ett fyrasidor långt avsnitt om Afrika, varvid första sidan består av en karta över kontinenten.

Bo och Göran Andersson väljer att inleda temat med att koppla samman Afrika med Europa. De skriver att från Spaniens kust ser man över till Afrika. Detta får mig som läsare att känna mig närmare denna kontinent än om de bara skrivit att Afrika ligger söder om Europa. De fortsätter med att tala om skillnaderna i Afrika.

//... men skillnaderna är mycket stora, både när det gäller naturen och människorna. Vi vet att skillnaderna är stora inom det relativt lilla Europa. I det betydligt större Afrika är skillnaderna ännu större.//

På detta sätt visar de att afrikanerna är liksom oss européer olika. Man får som läsare veta att det borde finnas en nyanserad bild av Afrika.

Andersson och Andersson menar att den stora befolkningsökningen ställer stora krav på utvecklingen i regionen. De skriver att utbildning av kontinentens många unga skulle kunna sätta fart på utvecklingen. De väljer här att se möjligheterna i länderna även då de skriver att de finns stora problem. Sjukdomar och örande vatten beskriver de som en av huvudorsaker till att människorna dör i en tidig ålder.

I *Punkt SO* del ett väljer Andersson och Andersson tala om dåliga hälsoförhållanden och fattigdom, men går inte vidare in på varför förhållandena är sådana.

De antyder även på vissa ställen att Afrika är outvecklat. I diskussionen om jordbruket skriver Andersson och Andersson

//...Det gör att produktionen blir låg jämfört med jordbruk i utvecklade länder. //

De drar här en parallell med västvärlden och antyder inte bara att Afrika är mindre industrialiserat utan ej utvecklat. Det här kan ses som västvärlden är som en färdig produkt som redan är utvecklad och klar, medan Afrika inte har uppnått normen. Alltså visar det här på en etnocentrisk världsbild där västvärlden är det ultimata som alla bör sträva mot.

I *Punkt SO* första del används en liten del generaliseringar. Andersson och Andersson väljer att inte inkludera alla i sina uttalanden utan garderar sig med att säga 'många' eller 'till stor del'. Ett exempel på detta är när de talar om självhushållsjordbruk. En stor del av jordbruket är sådant menar de och talar sedan om vad som bland annat produceras på gårdar. Detta gör att det lämnas öppet att allting inte alltid är som de skriver i böckerna.

7.2.4 Punkt SO geografi del 2

Punkt Sos geografibok del två är den som nämner Afrika minst av de undersökta böckerna. Endast sju omnämmanden varav två teman finns i boken. Ingen av dessa teman innehåller något som jag anser går att analysera på samma sätt som de tidigare böckerna. Det ena temat handlar om Antikens världsbild och det andra är en faktadel om Suezkanalen.

7.2.5 Punkt SO geografi del 3

Punkt SO: s tredje del handlar mycket om att se helheten i världen. Den är till stor del kulturgeografisk, men har även en del naturgeografiska teman, exempelvis planeten och jorden som handlar om jordens bildning, vulkaner och andra hasards.

I den tredje delen kan man upptäcka en tendens till generaliseringar. Bo Andersson lägger stor tyngd på att dela upp länder i rika och fattiga. Böckerna är menade att vara ett komplement till varandra och man bör kanske ta hänsyn till vad som står i del ett och del två. I del ett visar Andersson och Andersson på nyanserna i Afrika och likheterna med Europa. I den tredje delen ser man mest skillnaderna. En hake med detta sätt att lägga upp det är att alla skolor inte köper in och undervisar utifrån alla böckerna i serien utan väljer ut en eller ett par. Författaren borde ta mer hänsyn till detta, då han skriver det olika delarna.

Mestadels av den tredje delen går åt att förstå hur världen fungerar. Vilka är vi och vilka är de andra. Andersson har lyckats med att, som jag antar har varit hans totala motsatta anledning, kategorisera människor och dela in dem i "vi och dom". Han väljer även att kategorisera delar av världen till rika och fattiga eller i I-länder och U-länder. Afrikas länder är alla självklara U-länder medan vi och alla västvärldens länder är I-länder. Han går dock in på de länder som står och väger, de som har kommit en bra bit i den ekonomiska utvecklingen, men ändå inte har uppnått "vår" nivå. Denna antydning att vi är målet anser jag en tyder på etnocentrism, där vi som I-land har något eller allt det som U-länderna vill ha.

Som sagts nämns U-länderna som de fattiga länderna och med det kan man fråga sig vad som menas med fattiga länder? Är ett fattigt land ett land där människor inte har samma materiella saker som de i Sverige, jobb inom servicesektorn och möjligheten att

köpa vad mat de vill? Eller är det fattigt att inte gå i skolan, inte ha möjlighet att uppfylla sina drömmar och att leka? Anderssons förklaring av U-land är följande:

// Länder där det flesta är fattiga och arbetar med jordbruk. En stor del av befolkningen är barn och ungdomar.//

Senare i boken på sidan 142 utvecklar han ordet U-land och menar att det är ett positivt ord som syftar på en process, en process som förändrar landet till det bättre. Bättre i den mening att de går mot en utveckling mer lik vår. Återkommande gånger nämns och kategoriseras Afrika som ett av de allra fattigaste. Ett exempel på detta är när Andersson diskuterar olika energikällor.

// I städer i fattiga länder är träkol det vanligaste bränslet, eftersom det är lätt att hantera och kan transporteras långt. S.77 //

Ett annat exempel när Andersson väljer att använda fattigt land som kategori är när han under temat befolkning talar om Tanzanias befolkningspyramid. Han skriver att Tanzania är ett av världens fattigaste länder och på en yta dubbelt så stor som Sverige bor 37 miljoner människor. ”Tanzania i Östafrika är ett av världens fattigaste länder --- på en yta större dubbelt så stor som Sverige bor trettiosju miljoner människor. Två tredjedelar av befolkningen arbetar med jordbruk varvid de allra flesta självhushåll. Redskapen som används är gamla och skördarna är små. Vanligt är det att har familjerna sex till sju barn.” (Andersson 2005 s. 117).

I de här korta beskrivningen av Tanzania får vi en hel rad stereotyper. Andersson väljer i och för sig att skriva att det är valigt att man har sex till sju barn, men han säger inte att det alltid är så inte heller säger han alla familjer ingår i självhushåll.

Senare tar Andersson upp ämnet befolkning. Han säger att det stora problemet inte är att vi blir fler i världen utan att det är i de fattigaste länderna som befolkningen ökar mest, medan befolkningen snarare minskar i de rika länderna. Här kan man som läsare få uppfattningen om att de som inte klarar av att försörja sitt land, oavsett anledning, borde se över sin befolkningsökning.

8. Diskussion och slutsats

8.1 Hur mycket plats får Afrika i geografiböckerna?

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur Afrika framställs i svenska skolböcker. För att reda ut detta valde jag att göra en studie om geografiböcker för grundskolans senare del. I den inledande frågeställningen undrade jag hur mycket plats Afrika får i böckerna. För att få svar på detta gjordes en kvantitativ undersökning av antalet tillfällen Afrika nämns, skildrades i bild, med figur eller på annat sätt visade sig i böckerna. Med en sådan här kvantitativ undersökning får man bara fram ett antal siffror. Resultatet visade att *Kompakts geografibok* hade flest träffar, om man nu ska kalla dem så, i sin bok, medan *Punkt SO:s* böcker hamnade längst ner på listan. En sådan här undersökning visar dock inte på vad som faktiskt sägs på de rader, där Afrika skildras. En stor mängd text behöver inte alltid vara bra text.

8.2 Vem är kapabel att avgöra den rättvisa bilden av Afrika?

Afrika framställs i de olika serierna på olika sätt. Alla är de dock överens om att Afrika har problem. Även om det i ”verkligheten” är samma problem de står inför, skildras de på olika sätt i de olika serierna. Att Afrika i stort har problem med försörjningen är dock något som genomsyrar alla. *Sofis geografibok* har sin tyngd i naturgeografien och lägger där med sin förklaring till Afrikas svåra situation på naturen. Man får nästan en uppfattning att det inte kan göras någonting åt svårigheterna i Afrika, eftersom det är naturen som är den stora boven. Alla har vi hört uttrycket ”vädrets makter råar ingen på”. Att människor i andra delar av världen lyckas odla i samma förhållanden och bygga upp väl fungerande samhällen nämner han inte alls.

Kompakt geografi är den bok som visar mest på generaliseringar. Han skyller till skillnad från Barrefors på samhället. I vissa avseenden känns detta som en äldre bok, till exempel i överskriften *Afrika en underutvecklad kontinent*. Han lägger stor vikt i att Afrika är mindre utvecklat och att alla problem kunde lösas bara de var mer utvecklade. Helhetsintrycket av boken är att Afrika får ett negativt intryck av Afrika.

Punkt SO:s böcker visar sammantaget en mer nyanserad bild av Afrika.

I *Sofis geografibok* väljer Barrefors att helt skylla på naturen. Man får en uppfattning om att det inte finns något att göra för att rädda situationen. Medan Andersson och Andersson försöker visa på skillnaderna inom kontinenten. De försöker inkludera Afrika i vår värld.

Vilken eller vilka av böckerna som ger en rättvis bild av Afrika är svårt att besvara. Vem är kapabel att avgöra den rättvisa bilden av Afrika? Är det Afrikaexperter, läroboksförfattare eller afrikanerna själva?

Alla har vi vår egen bild och så även jag. Min bild av Afrika stämmer inte överens med det som de här böckerna i stora drag beskriver. Min bild av Afrika är mer nyanserad. Böckerna visar i stort sett Afrika som en homogen kontinent där skillnader inte får mycket plats. Att Afrika i många avseenden har det svårt att komma upp i vår standard är något som jag tycker stämmer. Men vem bestämmer att det är vår standard som är målet? Bilden, som några av böckerna har, att kolonialmakterna har gjort att Afrika ingår i stridigheter, eftersom de streckade om landsgränserna i slutet av 1800-talet är till viss

mån mycket oroväckande. Den ger oss förståelsen att det inte är konstigt att afrikaner strider. Som att det skulle vara något vanligt! Sanningen är den att de flesta afrikanska stater har hållit samman trots de olika etniska grupperna (Palmberg 1987).

Det här tycker jag visar på en orättvis bild av Afrika. Även om många delar stämmer, så kan dessa små felaktiga konstateranden göra att man kan och bör ifrågasätta böckernas trovärdighet och därmed den rättvisa bilden av Afrika.

8.3 Bidrar böckerna till en ökad främlingsfientlighet?

Böckerna visar till stor del att Afrika är ett U-land. En region som på grund av olika anledningar inte når upp till vår levnadsstandard. De har liksom Palmgren tidigare visat en tydlig etnocentrisk bild.

Palmgren frågar sig om "Afrika" för många blir synonymt med U-land och alla de associationer som det medför. Det kommer då att vara troligt att ungdomarna associerar till fattigdom och underutveckling (Palmberg 2000). Om skolungdomarna kommer ut med en sådan syn i samhället finns det chans att de bygger på en redan etnocentrisk bild. Kanske bidrar även detta till föreställningen att "invandrare" kommer till Sverige för att det är "bättre" eller rent av "bäst" här. Afrikaner har fått en bild av att vara efter oss i utvecklingen och mindre bildade. Detta kan få negativa konsekvenser då barn från dessa kulturer möter det svenska samhället. Diskussionen om att "invandrare" tar från "oss" känns inte helt ologisk, eftersom skolan och samhället ger oss en bild att afrikaner och andra utlandsfödda regioner inte ligger lika högt i den hierarkiska stegen som Sverige. Känslan att ha något, som man riskerar att bli av med, kan bidra till rädsla för dem som kommer till Sverige. Skolan behöver ta upp diskussionen om invandringen för att på så vis kunna diskutera fördelar och nackdelar.

Som jag ser det beror Sveriges uppenbara främlingsfientlighet och rädsla på okunskap. En okunskap som börjar i skolan i och med att vi som lärare inte ger eleverna redskap att bilda sig en ny förståelse.

9. Slutord

9.1 En bild säger mer än tusen ord...

Den inledande bilden av Afrika söder om Sahara i *Kompakts geografibok* visar en kvinna stående i en by omringad av sina fyra barn. Bakgrunden visar på ett grönområde med mörkgrön skog. I handen håller kvinnan en tom hink och två av hennes minsta barn är knutna runt höfterna. De två äldre barnen står nära modern och en av dem till och med håller ett stadigt tag om hennes sarong.

Två kvinnor maler majs i en stereotypisk afrikansk by. Den ena kvinnan bär sitt barn på ryggen. Redskapen är av trä och ser ut att vara egen producerade...

10. Källor

Litteratur

Andersson, Bo, Andersson, Göran (2002) *Punkt SO - Geografi del 1*. Helsingborg: Gleerups Utbildning AB

Andersson, Bo (2003) *Punkt SO - Geografi del 2*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

Andersson, Bo (2003) *Punkt SO - Geografi del 3*. Viborg: Gleerups Utbildning AB

Barrefors, Sven Olof (2000) *Sofi - Geografi*. Värnamo: Ekelund

Jonsson Erika (2005) *Medieundervisning i grundskolans senare år*. Göteborgs Universitet: Göteborg

Norlin, Hanna (2005) *Vi och våra andra Om konstruktionen av de andra i svenska läromedel – en diskursanalys av fem samhällskunskapsböcker för högstadiet*. Lunds Universitet: Lund

Olsson, Lena (1986) *Kulturkunskap i förändring .Kultursynen i svenska geografiböcker 1870- 1985*. Malmö:

Palmberg, Mai (1987) *Afrika i skolböckerna – Gamla fördomar och nya*.

Palmberg, Mai (2000) *för partnerskap – Afrika i de svenska skolböcker*.

Schmauch, Ulrika (2006) *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Umeå universitet: Print & Media

Thurén Torsten (2002) *vetenskapsteori för nybörjare*. LiberFörlag: Stockholm

Wennberg, Gösta (1990) *Geografi och skolgeografi- Ett ämnes förändring*. Uppsala

Östman, Peter (1985) *Geografi som vetenskap: en introduktion*. Malmö: LiberFörlag
Elektroniska källor

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: U-land

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Geografi

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Naturgeografi

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Biståndsland

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Fördom

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Rasism

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Demografiska transionen

Nationalencyklopedin (06/06/06) www.ne.se, uppslagsord: Stereotyp

Bth.se (21/04/06)

<http://www.bth.se/for/miljo.nsf/Sidor/e51497180e8c32c5c1256ead004a12c9!OpenDocument>. Blekinge Tekniska Högskola

omvarldsbilder.se (21/04/06) <http://www.omvarldsbilder.se/1998/981005.html>

lts.cfl.se (21/04/06) http://lts.cfl.se/samhallskunskap_a/292_demografi_trans.htm